

A MEDIÁCIÓ ALKALMAZÁSÁNAK SZÉLESEDÉSE A JOG ÉS A GYAKORLAT ALAPJÁN – A RESZTORATÍV ELVEK ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

1. Sokan és sokat vitáztak a hazai szakirodalomban a mediáció létjogosultságáról, szükségességéről, céljáról, korlátairól, vagy éppen szélesebb körű alkalmazásának lehetőségeiről. Ez a tanulmány azonban már abban a történelmi pillanatban születik, amikorra a mediáció – hivatalos nevén a közvetítői eljárás – a magyar büntetőeljárásban, a 2017-es új büntetőeljárás törvényben foglalt szabályozás eredményeként, gyakorlatilag korlátlan lehetőséget kínál a megbékélést kívánó felek számára, legalábbis annak első szakaszában. Ez a változás egybecseng az Európa Tanács 2018-as új ajánlásával,¹ amely a resztoratív igazságszolgáltatás lehető legszélesebb körű büntetőeljárásbeli alkalmazását szorgalmazza a tagállamokban. De hogyan viszonyul egymáshoz resztorativitás és közvetítés, tekintve hogy a korábbi, 1999-es Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(99) 19. számú ajánlása² a mediáció büntetőügyekben történő elterjesztéséről szól, és hogyan jelenik meg mindez a hazai büntető jogszabályokban?

Frazeológiáját tekintve a mai napig keveredik a mediáció és a resztoratív igazságszolgáltatás, sőt gyakran egymás szinonimájaként kerülnek alkalmazásra ezek a nem azonos, bár kétségtelenül rokon fogalmak. Tény, hogy a kezdetekkor, amikor a *resztoratív* vagy *magyarul (kár)helyreállító* szemlélet a bűnözésre adott válasz új útjaként megjelent Amerikában, majd Európában, az azt képviselő új intézmény a mediáció vagy – elsősorban német nyelvterületen a tettes–áldozat-egyezség (*Täter-Opfer-Ausgleich*) – elnevezéssel vált ismertté. Valószínűleg ehhez köthető a sokszor nem megfelelő szóhasználat.

* Osztályvezető, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, OKRI; intézetvezető egyetemi tanár, NKE RTK.

¹ Recommendation CM/Rec(2018) 8 concerning restorative justice in criminal matters. (Adopted by the Committee of Ministers on 3 October 2018 at the 1326th meeting of the Ministers' Deputies.)

² Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies.)

2. A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

A resztoratív igazságszolgáltatás elméletének egyik fő kiindulópontja a bűncselekmények értelmezésének új szemlélete, amely szerint a bűncselekmény olyan interperszonális konfliktus, amely zavart, károkat és sérelmeket okoz az emberi kapcsolatokban, és ez a konfliktus a bevont érintettek „tulajdona”.³

Maga a resztoratív szó helyreállítást, a megsértett rend visszaállítását jelenti, ezért szinonimájaként a helyreállító igazságszolgáltatás kifejezést is használjuk. Az igazságszolgáltatásban való értelmezése olyan új irányzatot jelöl, amely a korábbi megtorló (retributív) és megelőző (preventív) szemlélethez képest az áldozat szerepét előtérbe helyezve a neki okozott, illetve a sértett közösség kárának helyreállítását és az elkövető ezzel történő reintegrálódását tűzi ki célul.

Tony Marshall a helyreállító igazságszolgáltatást eljárásként értelmezi, amelynek során minden, a bűncselekmény által érintett fél összejön azért, hogy közösen döntse el a sérelem és következményeinek megoldását a jövőre nézve.⁴

Az 2018-as ET ajánlás II. szakaszának 3. bekezdése szerint a helyreállító igazságszolgáltatás körébe tartozik minden olyan eljárás, amely lehetővé teszi a bűncselekményt elszenvedettek és a sérelemért felelős személyek számára, hogy szabad beleegyezésük esetén aktívan vegyenek részt képzett és pártatlan harmadik fél (a továbbiakban: „közvetítő”) segítségével a bűncselekmény miatt keletkezett ügy megoldásában.

Egyetértve a *McCould* és *Wachtel*-féle definícióval, megvalósulását tekintve a helyreállító igazságszolgáltatás interperszonális folyamat, azaz olyan eljárás, amely bevonja a közvetlen érdekelteket annak meghatározásába, hogyan lehetne rendbe hozni a tett elkövetésével okozott sérelmet, és miként lehet a továbbiakban mindezt megelőzni.⁵

A felek megbeszélésének középpontjában az elkövető cselekedettel való szembenézése, az áldozat nézőpontjának megismerése és a tettes felelősségvállalása áll, ellentétben a megtorló büntetéssel, ahol a „viszontsérelem” okozása a cél.⁶ Ez segítheti később az elkövetőt a társadalomba, közösségbe való visszailleszkedésben. A társadalom számára ez azért is fontos, mert a kirekesztés következménye veszélyes szubkultúrák kialakulása lehet. Az elkövetőnek kapnia kell még egy esélyt arra, hogy a társadalom hasznos tagjának érezhesse magát.

A közösség is részt vesz ebben a folyamatban, és figyel arra, hogy az elkövető és az áldozat ne maradjon egyedül, megvalósuljon a reintegráció és lehetővé váljon a jóvátétel. A konfliktusmegoldás így számos előnnyel bír: a társadalom számára nagyobb

³ CHRISTIE, Nils: „Conflicts as property” *British Journal of Criminology*, 1977/1. 1–15. o.

⁴ MARSHALL, Tony F.: „The evolution of restorative justice in Britain” *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1996/4. 21–43. o.

⁵ McCOLD, Paul – WACHTEL, Ted: *In Pursuit of Paradigm: A Theory of Restorative Justice*. Paper presented at the XIII World Congress of Criminology, 10–15 August 2003, Rio de Janeiro, 2003. https://www.researchgate.net/publication/237314664_In_Pursuit_of_Paradigm_A_Theory_of_Restorative_Justice

⁶ WRIGHT, Martin: *Restoring Respect for Justice*. Waterside Press, Winchester, 1999. 32. o.

biztonságot nyújt és kevesebb költséggel jár (például a korábbi szabadlábra helyezes vagy a sikeres visszailleszkedés következtében). Az áldozat megkönnyebbül, válaszokat kap a kérdéseire, az elkövető önuralmat tanul, hogy hasonló szituációkban ne forduljon elő ugyanaz.⁷ A tettes és az áldozat a beszélgetések folyamán elkezd feldolgozni az eseményeket. Előterbe kerül a felek társadalmi és pszichikai integrációja.⁸

A resztoratív igazságszolgáltatás alap gondolata *az áldozat, az elkövető és a közösség közötti kiegyezésre/megbékélésre való törekvés, a reintegráció elősegítése*. Ez a bizonyos „megbékélési folyamat” megvalósulhat például mediáció útján, de történhet más módszerrel is, például békítőkörös megoldással. Láthatjuk tehát, hogy a mediáció a resztoratív eszme érvényre juttatásának módjai, technikái közé tartozik.

A resztoratív igazságszolgáltatásnak többféle *megvalósulási formája* alakult ki a különböző társadalmakban aszerint, hogy az eljárás milyen módon vonja be a közös munkába az érintett csoportot: elkövetők (normaszegők), áldozatok (sértettek) és az érintett közösségek, valamint aszerint, hogy ki szervezi és vezeti a megbeszélést, illetve hogy mely konfliktustípusokat és eredményeket célozzák meg.⁹ A fő célok szempontjából ezek lehetnek: tettes–áldozat közötti békéltetés, közösségi és jogi mediációs eljárások, csoportkonferencia-módszerek, rendőrségi jóvátételi programok, családi konferenciák, békítő- és ítélőkörök.

A helyreállító eljárások, működjenek akár a büntető igazságszolgáltatás részeként, akár annak kiváltását célozva, a következő lépéseket foglalják magukban: a bűncselekmény beismerése (a tények tisztázása, megbeszélése, az ártalmas hatások egymással történő megosztása és megértése: érzelmek, érdekek, szükségletek kifejezése), megegyezés a jóvátétel feltételeiben (jóvátétel elfogadása), a jövőbeli magatartásról szóló megállapodás elérése (változás keresztülvitele).

Eszközeiként az eljárási meghatározás a helyreállító igazságszolgáltatás minimális követelményét adja meg: 1) be kell vonni az áldozatokat, elkövetőket és ezek közösségeit olyan közvetlen, szemtől szembeni találkozóba, ahol 2) ők határozzák meg a folyamat kimenetelét.

⁷ Az áldozattá válással kapcsolatos kutatások szerint a bűncselekmény elszenvedése után, a kezeletlen trauma hatására a sértett könnyen kerülhet olyan állapotba, hogy nem képes a korábbi életvitelét folytatni, bezárkózik, szorong, a kapcsolatai megszakadnak és az életminősége fokozatosan romlik. Noha ez a súlyosabb, illetve erőszakos bűncselekmények áldozatai körében fordul elő nagyobb gyakorisággal, de bekövetkezhet akár egy „egyszerű” betörés után is, amikor a sértett többet nem akarja (vagy nem meri) az otthonát elhagyni, vagy éppenséggel fél oda visszatérni.

⁸ MATT, Eduard – WINTER, Frank: „Täter-Opfer-Ausgleich in Gefängnissen – Die Möglichkeiten der restorative justice im Strafvollzug” *Neue Kriminalpolitik*, 2002/4. 128–132. o.

⁹ McCOLD, Paul: *Toward a Mid-Range Theory of Restorative Criminal Justice*. Paper presented to Restorative Practice in Action, Second International Conference on Conferencing and Circles, August 2000, Toronto, 2000. https://www.academia.edu/15251364/Toward_a_Mid-Range_Theory_of_Restorative_Criminal_Justice_A_Reply_to_the_Maximalist_Model; MIERS, David: *An international review of restorative justice*. Crime Reduction Series Paper 10, London, Home Office, 2001.

3. A MEDIÁCIÓ

A mediáció napjainkban a helyreállító módszerek egyik legismertebb fajtája, olyan konfliktuskezelő technika, amely egyidős az emberiséggel. A büntetőügyek formális bírói ítélezéstől való elterelése érdekében alkalmazott mediáció az Egyesült Államokban indult meg az 1970-es években. 1978-ban az áldozat–elkövető–békéltetés koncepciója átlépte Amerika határát. 1979-ben Anglia is programokat dolgozott ki, először a fiatalkorúak eseteinek kezelésére. A sikerek eredményeként a mediáció ezt követően megállíthatatlanul terjedt tovább Európa-szerte.

Az Európa Tanács 1999-es ajánlása szerint mediáció minden olyan eljárás, amikor az áldozat és az elkövető felhatalmazást kap és önkéntesen vállalja, hogy egy harmadik fél (közvetítő) segítségével aktívan részt vesz a bűncselekmény miatt létrejött kár helyrehozatalának megoldásában.¹⁰ Ez a megfogalmazás gyakorlatilag minden lényeges elemről szól, így az elkövető és az áldozat önkéntes vállalásáról, a mediátor segítségéről, és jelzi a kárhelyreállításról szóló megállapodást. Nem említi viszont a tettesi oldalon a célt: a reintegrációt és a beállt következményt, így például a büntetés csökkenését. Ezzel szemben a 2018-as ajánlás, amely már a resztoratív eljárások alkalmazásáról szól (és nem titkolta a '99-es ajánlást kívánja megújítani), hasonló súlyt helyez az elkövetők visszailleszkedése elősegítésének szempontjára.

A definíciók pozitív elemeire támaszkodva elmondható, hogy a mediáció végeredményben a bűncselekmény által létrejött konfliktust úgy segít megoldani, hogy azt visszahelyezi a társadalomba, és az érintett felek „megegyezésével” állítja helyre a megsértett jogrendet úgy, hogy az mindenki számára „a lehető legkedvezőbb megoldást jelentse”, segítve ezzel a sértett másodlagos viktimizációjának elkerülését és támogatva az elkövető visszailleszkedését a közösségbe. A mediáció tehát a bűncselekmény sértettje és elkövetője között létrejövő önkéntes megállapodás arról, hogy a tettes az okozott kárt az áldozatnak egy mindkettejük által elfogadott formában és mértékben jóváteszi, és ennek következtében részben vagy egészében mentesül az adott társadalomban egyébként mindenkor szokásos felelősségre vonás következményei alól. A felek közötti egyezkedés közvetítő segítségével zajlik.

A mediáció során egy semleges harmadik fél (képzett közösségi önkéntes – főként a skandináv országokban – vagy szakember, mint például Németországban vagy Magyarországon a pártfogók) közvetít a megbeszélésen az áldozat és az elkövető között, akik elmondják, hogyan érintette őket a bűncselekmény, tényeket, információkat osztanak meg egymással, megalkotnak egy írott jóvátételi megállapodást, elkészítenek egy utánkövetési tervet, így erősítve meg az áldozatot az igénye teljesülésében és az elkövetőt a vállalása teljesítésében. Fiatalkorú elkövetők esetében rendszerint a szülők is jelen vannak, noha részvételi szintjük sokféleképpen változik.¹¹

¹⁰ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (99) 19 számú Ajánlása a büntető ügyekben alkalmazott mediációról (fordította: Fellegi Borbála).

¹¹ HATVANI Erzsébet: „Helyreállító igazságszolgáltatás, mediáció a büntető igazságszolgáltatásban, a Pártfogó Felügyelői Szolgálat gyakorlatában” In: Vig Dávid (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 67.* Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010. 13–26. o.

3.1. Mediáció Magyarországon

Magyarországon 2007. január 1. óta alkalmazható a közvetítői eljárás vagy más néven mediáció a büntetőügyekben.¹² Erre az adott lehetőséget, hogy a *2006. évi LI. törvény* több ponton módosította a büntetőeljárás törvényt (a továbbiakban: 1998. évi Be.),¹³ és új büntethetőséget megszüntető okként iktatta be a büntető törvénykönyvbe (a továbbiakban: 1978. évi Btk.)¹⁴ a tevékeny megbánást, amelynek bevezetése a mediáció feltételét képezte.

A közvetítéssel kapcsolatos másik lényeges jogszabály, amely a büntetőszabályozás mellett feltétlenül megemlítendő *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXIII. törvény* (Bktv.), amely szabályozza a közvetítők tevékenységét, feladatait és más ehhez kapcsolódó gyakorlati kérdéseket. Eszerint a büntető- (illetve 2014-től a szabálysértési) ügyekben folytatott közvetítői eljárásban az e feladatra kiképzett pártfogó felügyelők járhattak el mediátorként. Jelenleg, a szervezeti átalakulások folytán a mediátorok a fővárosi és a megyei kormányhivatalok keretei között látják el feladataikat, a nagyobb megyékben és a fővárosban a kormányhivatalok Gyámügyi és Igazságügyi Főosztályán, a kisebb megyékben a Hatósági Főosztályon. A pártfogó felügyelői tevékenység szakmai irányításáért az igazságügyi miniszter felelős, a szakmai irányító jogköröket az igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkár gyakorolja.

Emellett Magyarországon egy 2007-es módosítást követően¹⁵ ügyvédek is eljárhatnak közvetítőként, amennyiben képzésen vesznek részt és felkerülnek a közvetítői névjegyzékbe. Az eljárás ügyvéd esetében is ugyanaz, mint pártfogó közvetítő esetében.

A mediációt érintő szabályozás az elmúlt tíz évben folyamatosan alakult, és úgy tűnik, a jogalkotó segíteni kívánta a fejlődő lehetőség kibontakozását.

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) alapján változott a tevékeny megbánás helye, és alkalmazhatósági köre is szélesedett (Btk. 29. § 3 bekezdés). Eszerint a törvényben meghatározott, az élet, a testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni vétség és/vagy három évnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek elkövetése esetében van helye. Emellett a törvény indokolása szerint nincs akadálya a közvetítői eljárásnak, „ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményekkel szorosan összefüggő vagy halmazatban álló más (nem súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett) bűncselekmény is megvalósult. Továbbá indokolt, hogy olyan esetekben, amikor nincs sértett, de az ügyész perindításra jogosult, az ügyész vagy más állami hatóság (fogyasztóvédelem, környezetvédelem) is kerülhessen alkupozícióba, és közvetítői eljárást lehessen lefolytatni”. Azaz a közvetítés alkalmazásának lehetősége e tekintetben is gyarapodott.

¹² Meg kell említeni, hogy mediációra nem csak büntetőügyekben kerülhet sor Magyarországon. Családjogi és más polgári peres eljárásokban már korábban lehetővé vált a mediáció alkalmazása, amelynek megtörténtéről a per megindítása előtt a feleknek nyilatkozni kell.

¹³ „1998. évi Be.” – 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

¹⁴ „1978. évi Btk.” – 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

¹⁵ 2007. évi CLXIII. tv. 3. §.

A törvény tartalmaz kizáró okokat a bűncselekmény jellegére, illetve az elkövető személyére tekintettel, amelyek megléte esetén nem alkalmazható a mediáció.

A felnőttek eseteiben eredményes közvetítés esetén, ha az elkövető büntetethezősége megszűnik, az ügyész az eljárást megszünteti, más esetben pedig vádat emel. A három évet meg nem haladó büntetéssel fenyegetett cselekmény esetén az ügyész a vádemelést egytől két évig terjedő időre elhalasztja, ha a gyanúsított a teljesítést megkezdte, de még nem fejezte be. Ha az előbbi bűncselekmények három évnél súlyosabban, ám öt évnél nem súlyosabban büntetendők, és az egyéb törvényi feltételek is fennállnak, akkor a sikeres közvetítői eljárás eredményes lezárását követően a büntetés korlátlanul enyhíthető. *A fiatalokúak esetében egységesen az öt éves büntetési tételkeret a lehetséges felső határ* (Btk. 107. §). Fontos kiemelni, hogy a tevékeny megbánás jogintézménye nem korlátozódik a vagyoni jellegű jóvátételre, és kizárólag akkor van helye, ha mind a sértett, mind az elkövető beleegyezik, hogy közvetítői eljárásra kerüljön sor.

A tevékeny megbánás érvényesülésének kereteit a kezdetektől a büntetőeljárás adta. Az új büntetőeljárási törvény (a továbbiakban: Be.)¹⁶ – a pozitív tapasztalatokra alapozva – tágra nyitotta a mediáció alkalmazhatóságát a büntetőügyekben. A közvetítői eljárást érintő legfontosabb változás – a törvény indokolása szerint – az, hogy alkalmazhatósága elválnak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntetethezősége megszűntető ok feltételeitől.

A közvetítői eljárás egy sorba került más, a nyomozás során alkalmazható felfüggesztési okokkal, és súlyosabb bűncselekmények, illetve a hatályos törvényben felsorolt bűncselekménycsoportok mellett *más* bűncselekmények miatt is lehetővé teszi az intézmény alkalmazását. A megfogalmazott cél itt is a sértett részére történő jóvátétel és a gyanúsított magatartásának kedvező változása. A módosítás nem érinti azt az anyagi jogban szereplő korlátot, hogy a büntetethezőség megszűnésére, illetve a büntetés korlátlan enyhítésére ne kerülhessen sor a súlyos bűncselekmények esetében. A változtatás eredményeként elérhetővé válik a közvetítői eljárás *a megállapodásos eljárás* keretében is, tehát a terhelt súlyosabb bűncselekmény esetén is gyakorolhat jóvátételt, a megállapodásban foglalt meghatározott nemű és mértékű büntetésért cserébe. A törvény mindezek mellett megőrzi a közvetítői eljárás hatályos alapjait, így arra csak mindkét oldalról önkéntes alapon, a jóvátétel valószínűsítése esetén kerülhet sor feltéve, hogy a kedvezmény nem ellentétes a büntetés kiszabásának elveivel vagy az eljárás lefolytatásának mellőzésével.¹⁷

Jól látható emellett a törvényhozói szándék a közvetítés alkalmazásának bővítésére a büntetőeljáráson kívül is. Ennek volt jele az elmúlt években két új terület bevonása a mediáció alkalmazásába. Az egyik a szabálysértési törvény¹⁸ módosítása, amelynek alapján 2014. január 1-jétől a szabálysértési eljárásban is alkalmazható a közvetítői eljárás.

¹⁶ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

¹⁷ A 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról.

¹⁸ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, amit a 2013. évi CLXXXVI. törvény rendelkezései módosítottak.

Emellett találkozhatunk a mediáció lehetőségével az új büntetés-végrehajtási kódexben¹⁹ is, ahol a 171. § (1) bekezdése szerint: „A fegyelmi jogkör gyakorlója az elítélt másik elítélt sérelmére megvalósított fegyvelemsértése miatt indult eljárást megszüntetheti, a fenytés végrehajtását felfüggesztheti, ha az elítélt közvetítői eljárásban vesz részt.” Bár ezek viszonylag kis lépések voltak, mégis reményt keltettek.

3.2. A magyarországi gyakorlat

A mediáció alkalmazása sikertörténet Magyarországon. A hivatalos statisztikai adatok szerint²⁰ már az alkalmazás első évében az összes sértett több mint egy százalékát érintette a közvetítés, több mint 2400 közvetítői eljárást folytattak le az igazságügyi hivatalok. Az ügyek jelentős részét ekkor még a bíróságok utalták mediációra, egyes kritikus megfogalmazások szerint azért, hogy ilyen módon szabaduljanak elfekvő eseteiktől. Ennek ellenére a felek és a szakemberek pozitív tapasztalatokat szereztek, mert ettől kezdődően folyamatosan emelkedett az ügyek száma. A későbbiekben a mérleg nyelve egyértelműen az ügyészi kezdeményezések felé mozdult el, és az ügyek többsége már korai szakaszban elterelésre kerülhetett. Ez egybecsengett azzal a törvényhozói akarattal, hogy bírósági szakaszban csak akkor indulhasson közvetítői eljárás, amennyiben annak már ügyészségi szakaszban is helye lett volna, ám valami miatt erre nem került sor.²¹

Ezek a korábbi vizsgálatok során tett megállapítások a későbbiekben sem változtak jelentősen.

A 2016–2018-as évek adatai tekintve úgy tűnik, hogy nagyobb változások nem tapasztalhatók, az éves ügyforgalom nem jelentősen, de meghaladja a hétézet, amiből négyezer körüli az új ügyek száma.²² Az esetek nagyobb százalékában továbbra is felnőtt korú elkövetők vesznek részt az eljárásokban, míg csak kb. tíz százalékban volt az elkövető fiatalos. Felnőttek körében az esetek jellemzően továbbra is sorrendben a közlekedési, a vagyon elleni és kisebb arányban az élet, a testi épség és az egészség elleni cselekmények köréből kerülnek ki, míg a fiatalosoknál a közlekedési bűncselekmények körében – nyilvánvaló életkori sajátosságok miatt – igen ritkán fordul elő közvetítés. Érdekes módon mind a fiatalosok, mind pedig a felnőttek eseteiben körülbelül az ügyek kétharmada zárul sikeres teljesítéssel.²³

Meg kell említeni azt is, hogy 2015 óta a szabálysértési ügyekben alkalmazott közvetítések száma meghaladja a kétezres nagyságrendet.

¹⁹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

²⁰ Az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (a továbbiakban: ENYÜBS) adatai alapján.

²¹ Vádemelést követően, ha a közvetítői eljárás lefolytatásának helye lehet, de az ügyész nem utalta az ügyet közvetítői eljárásra, a bíróság a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti indítvány megtételének lehetőségéről és a közvetítői eljárás következményeiről. A Kúria a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről szóló 3. BK véleménye (a továbbiakban: 3. BKv).

²² Az ENYÜBS adatai alapján.

²³ Az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program (OSAP) adatai alapján.

4. A MEDIÁCIÓ ÉS MÁS RESZTORATÍV ESZKÖZÖK JÖVŐJE

Az ET 1999-es R(99) 19. számú, a büntetőügyekben folytatott közvetítésről szóló ajánlása eredményeit 2007-ben az Európa Tanácsnak az igazságszolgáltatás hatékonyságával foglalkozó európai bizottsága (CEPEJ) monitorozta a tagállamokban. E vizsgálat hiányosságokat tárt fel sok tagállamban a helyreállító igazságszolgáltatás ismeretét, alkalmazhatóságát és képzését illetően a büntető igazságszolgáltatási folyamat egyes szakaszaiban.

Mindazonáltal a CEPEJ értékelése azt sugallta, hogy az 1999-es ajánlás egyértelmű hatást fejtett ki számos európai országban.²⁴

2012-ben az Európai Parlament és a Tanács megalkotta a 2012/29 EU irányelvet (2012. október 25.) (a továbbiakban: az irányelv) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. Az irányelvben a „büntetőügyekben történő közvetítéssel” kapcsolatos terminológia használata már visszaszorult, míg a „helyreállító igazságszolgáltatás” megfogalmazás mind az elvek, mind a gyakorlat szintjén egyre nagyobb teret kapott.

A direktíva azonban a helyreállító igazságszolgáltatás jogához való hozzáférés tekintetében megállt a bűncselekmények áldozatainál, és kizárólag az ő szempontjaikat hangsúlyozza – egyébként célját tekintve érthető módon –, míg az elkövetők számára nem biztosít hasonló védelmet. Ezt mutatja, hogy nem tér ki a napjainkban hasonlóan jelentős más megközelítésekre, mint például a helyreállító igazságszolgáltatás szerepére a dezisztencia, vagyis az elkövetők bűnelkövetői útból való kilépése²⁵ elérésében.²⁶

A 2018-as ajánlás ennél tovább megy, és elérendő célként hangsúlyozza az elkövetők reintegrációját is. Rámutat ugyanakkor arra is, milyen jelentős szerepe van a politikai és szakmai döntéshozónak és más, a büntető igazságszolgáltatásban részt vevő szakembernek a helyreállító igazságszolgáltatás előmozdításában, engedélyezésében vagy felhasználásában, vagy egyébként a helyreállító elvek megértésében és nem utolsósorban a munkájukba való integrálásban.

A magyar büntetőeljárás reform a hazai jogalkalmazók számára azt üzenete, hogy a hatékony működés megteremtése, a teljesítőképesség fokozása mára a büntető igazságszolgáltatás alapkövetelményévé vált.²⁷ Mindez részben annak a szemléletváltozásnak köszönhető, ami azt sugallja, hogy az állam elsősorban kezelni, és nem meg-

²⁴ European Committee on Crime Problems (CDPC)b. Commentary to Recommendation CM/Rec(2018) 8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters.

²⁵ SZABÓ Judit: „A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében” *Alkalmazott Pszichológia*, 2012/2. 73–88. o.

²⁶ Erről részletesen lásd MARDER, Ian D.: „Restorative justice and the Council of Europe: an opportunity for progress” *Penal Reform International*, 2018. július 4. <https://www.penalreform.org/blog/restorative-justice-and-the-council-of-europe/>

²⁷ FARKAS Ákos: „A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai” In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Budapest, Complex Kiadó, 2006. 694. o.

oldani kívánja a bűnözés előidézte problémákat. Ugyanakkor azonban kétségtelen az is, hogy ezzel egyidejűleg nagyobb teret enged a sértett igényei érvényesítésének és a számára adandó jóvátételnek, ami mindenképpen üdvözlendő.

Azt, hogy ez a változtatás mennyire időben történt, mi sem indokolja jobban, mint a 2018-as új ET ajánlás megszületése. Bár ez jogilag nem kötelező érvényű a tagállamok részére, de lehetőséget biztosít arra, hogy az európai kormányokat és a büntető igazságszolgáltatásban dolgozó szakembereket minden szinten bevonják a helyreállító igazságszolgáltatás fejlesztésébe. Figyelembe véve, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete nemrégiben új határozatot fogadott el, amelyben elkötelezte magát a helyreállító igazságszolgáltatásra vonatkozó dokumentumainak aktualizálására, a 18-as ajánlás kidolgozója, *Ian Marder* optimista a resztoratív igazságszolgáltatás további sorsával kapcsolatban.²⁸

Ami a magyarországi helyzetet összességében illeti e téren, a Be.-módosítás eredményeként tágra nyíló elterelési lehetőségek csak az eljárás első, nyomozati szakaszára érvényesek, míg a bírósági eljárásból teljes mértékben kiszorult a mediáció – vagy bármilyen más resztoratív eszköz – igénybevételének lehetősége, azaz nem lehetünk maradéktalanul elégedettek. Ez ugyanis, szemben a korábbi szabályozással, teljességgel ellentmond az ajánlás 18. szakaszában foglaltaknak, amely szerint a helyreállító igazságszolgáltatásnak „általánosan elérhető szolgáltatásnak” kell lennie, ami azt jelenti, hogy az a „büntető igazságszolgáltatási folyamat minden szakaszában hozzáférhető” (6. és 19. cikk). Hazánkban ugyanis nyilvánvaló, hogy a resztoratív megoldások egyike sem érhető el a büntetőeljárás minden szintjén. Emellett továbbra sem alkalmazható mediáció a szabadságvesztés büntetésüket töltők és korábbi sértettjeik között, így a *Bv. Kódex* kezdeti pozitív lépéseit követően – amely egyes belső konfliktusok elrendezésében ad teret a közvetítés igénybevételének – továbbra sincs lehetőség a jogerős ítéletét követően megbánást mutató bűnelkövető és az azt kívánó sértett intézményesített találkozására.

Így, bár alapvetően jó irányba indult el szabályozásunk, nem mondható el, hogy nincs már mit tenni a területen. Az, hogy végül a jogszabályi változások eredményeként hogyan változik majd, és szélesedik-e lényegesen a közvetítői eljárás alkalmazási köre, illetve hogy mindez jelentősen kihat-e a sértettekre, segíti-e elkerülni a másodlagos viktimizációt (ami a 2012-es EU-direktíva egyik fő célkitűzése), továbbá erőteljesebben segíti-e az elkövetők reintegrációját, az eltelt idő rövideége miatt még nem ítéltető meg. Az azonban mindenképpen elmondható, hogy bár az új Be. szemlélete alapvetően segíti a mediáció alkalmazását az egyik oldalon, és ezzel támogatja a sértetti érdekek szélesebb körű érvényesíthetőségét, a másik oldalon a közvetítés lehetőségének leszűkítése a vádemelésig, bár az eljárás gyorsítását segíti, a közvetlen érintettek, a sértett és a bűnelkövető szempontjából indokolatlannak és értelmetlennek tűnik, különösen az új ajánlás tükrében.

²⁸ MARDER, Ian: „Communicating and collaborating across nations, professions and disciplines in restorative justice” *The International Journal of Restorative Justice*, 2016. Vol. 4., No. 2., 237-246. o.